

Documente de arhivă

Din activitatea Fundației Culturale Regale „Principele Carol” 1922-1948 Documente de arhivă (II)

Laura-Rodica Hîmpă
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București
E-mail: l.himpa@gmail.com

Laura-Rodica Hîmpă este bibliolog și documentarist, șef al Centrului de Informare și Documentare în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române din București, se ocupă de schimbul internațional de publicații al Institutului. Interesele sale actuale de cercetare sunt fondurile documentare, informarea și documentarea specializată, sistemele de informare și documentare.

Rezumat

Scopul acestei cercetări este acela de a evidenția activitatea Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, creată în anul 1921 cu menirea de a emancipa cultural în special satele dar, în general, cultura românească. În ansamblu, se poate aprecia că perioada dintre cele două războaie mondiale a cunoscut și cu ajutorul Fundației Culturale Regale, progrese remarcabile în diferite domenii ale învățământului, științei și culturii în general, a contribuit la afirmarea României ca stat cu un nivel cultural ridicat și la crearea unei imagini și al unui renume pe plan mondial. Cercetarea s-a realizat pe baza documentelor studiate la Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Fondul Fundației Culturale Regale „Principele Carol” și a celor aflate la Biblioteca Academiei Române.

Cuvinte cheie: Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, cămine culturale, serviciul social, Filarmonica, muzee, cinematografie

Instituții culturale

Cămine culturale, cinematografe, Filarmonica, muzee

Datorită stării alarmante în care se găseau satele noastre la începutul secolului XX, Fundația Culturală Regală a început o puternică acțiune de a schimba în bine viața țaranului român. Astfel, au fost create peste 4600 de Cămine Culturale în toată țara. În sprijinul acestora Fundația a hotărât înființarea Școlilor Țărănești și de Conducători de Cămine. Începând cu 1 noiembrie 1934 au aparut lucrări de îndrumare. Un exemplu potrivit ar fi revista „Căminul Cultural” ce apărea lunar în 2500 de exemplare și făcea și oficiul de buletin al Fundației. În paginile acestei reviste se publicau studii, îndrumări, realizări, știri, cronici, recenzii precum și comunicările Fundației. (1)

La 19 mai 1934, cu ocazia celui de al IV-lea Congres al Căminelor Culturale, Regele Carol al II-lea și-a definit concepția legată de reforma satului românesc: „Când în anul 1920, mi-a venit gândul, plin de avânt tineresc, de a crea această Fundațiune, am fost mânat de ideea că în urma marilor reforme, împrumutarea țăranilor și votul obștesc, mai era un foarte mare pas de făcut pentru ridicarea și așezarea acestei țări, acolo unde trebuie. Am fost convins, că numai prin drepturi politice și printr-o înzestrare a locuitorilor nu se poate ajunge la scopurile dorite și, de aceea, întemeind această Fundație, am dorit să pătrund cât mai adânc în mijlocul poporului, începând o adevărată operă de îndrumare zi de zi, ceas cu ceas, ca să putem ajunge să ne fălim și noi, cum se fălesc alte țări, cu sate – nu numai pitorești – dar cu sate frumoase, cu sate sănătoase. Este adevărat că adesea acest gând nu a fost priceput. A fost o luptă grea. Dar am convingerea că sufletul și tinerețea, pe care le-am pus în această operă, vor fi cea mai sigură cheazășie a reușitei sale.” (2)

La începutul anului 1934 existau 419 Cămine Culturale, iar peste patru ani, în anul 1938, numărul lor s-a ridicat la 2034 (601 în Basarabia, 464 în Muntenia, 398 în Moldova, 214 în Oltenia, 118 în Transilvania, 102 în Banat și Crișana, 99 în Dobrogea, 38 în Bucovina), crescând mereu până ce, potrivit noii legi, fiecare sat urma să aibă Căminul său. Fundația Culturală Regală „Principele Carol” a organizat în total un număr de 160 echipe studențești între 1934-1938. Numărul total de studenți care au lucrat în aceste echipe a fost de 1144, la care s-au adăugat 557 specialiști și tehnicieni și 258 echipieri benevoli. (3)

Acțiunea socială a Fundației Culturale Regale „Principele Carol” s-a întemeiat pe concepția și metoda lui Dimitrie Gusti, care, într-o serie de articole grupate sub titlul „Gânduri de temelie pentru Munca Echipelor Studențești” (în volumul „Cartea Echipelor”, 1937, p. 25) spunea: „Adevăratul patriotism nu este patriotismul verbal sau patriotismul legislativ, ci este patriotismul acela serios, temeinic, când faci știință românească și pe baza științei românești propui reforme românești..... Ca o adăogire la obligativitatea cercetării națiunii române, am pășit iarăși cu îndrăzneală la o altă formulă, o altă obligativitate, de natură etică și politică socială, anume : serviciul social obligatoriu la sate pentru oricine vrea să profeseze în țara românească; pentru doctori înainte de a practica medicina; pentru preoți înainte de a căpăta parohie, pentru învățători și profesori înainte de a obține catedra, pentru orice licențiat, de la orice facultate, pentru toată lumea”.

Căminul Cultural era organul de execuție al Serviciului Social. Clădirea acestui cămin adăpostea în trei părți distincte, cele trei secții: *sanitară* ce cuprindea: un dispensar, farmacie, baie, maternitate, apoi secția *economică* cu: cooperative, brutărie, măcelărie, unelte agricole, etc. și cea *culturală*: o sală de festivități, conferințe, radio, o bibliotecă, un muzeu, ateliere de țesătorie și meșteșuguri țărănești. (4)

Din rapoartele trimise pentru activitatea desfășurată în anul 1925, am selectat câteva exemple care lămuresc pe deplin în ce anume consta această *acțiune culturală* la sate a Fundației Regale:

În județul Câmpulung Moldovenesc, Ateneele și Căminele Culturale aveau o activitate rodnică. Au mai fost înființate 4 Cămine Culturale și 2 case de lectură, totalizând 59 de cămine. În luna iulie 1925, 31 de cămine aveau aparate de radio; existau 6 aparate de proiecție: 4 la grup electrogen și 2 la curent alternativ. Greutățile semnalate constau în lipsa mijloacelor de transport care împiedicau deplasările pe teren și schimburile artistice. (5)

În județul Putna, în anul 1925, funcționau 10 Atenee și 112 Cămine Culturale. Toate aveau biblioteci. Erau 109 echipe de cor, 103 de joc, 99 de teatru, 68 de sport și 14 echipe de șah. Funcționau aparate de radio și se difuzau conferințe conform circularei nr.14534/1925, difuzată tuturor căminelor.

Erau 6 aparate cinematografice și au fost organizate conferințe pentru combaterea superstițiilor și pentru îndeplinirea și depășirea planului de stat. (6)

În județul Suceava, în luna iulie a anului 1925, la Ateneul Popular „Ciprian Porumbescu” din Suceava, s-au asigurat 5 schimburi artistice. Au fost antrenați și scriitorii din Filiala Suceava în munca ateneelor și a căminelor, conferențiind și popularizând diferite probleme. Țărani voluntari din satul Moara Nica (Bosanci) au construit singuri localul Căminului Cultural, iar exemplul lor a fost popularizat în ziarul local „Lupta poporului”. Au avut loc 70 de șezători duminicale, 30 de serate și 135 de conferințe. În județ erau 60 de Cămine cu biblioteci. Aparatele de proiecție au funcționat, cu excepția celui de la Solca, unde s-a defectat uzina electrică. (7)

În același județ, tot în luna iulie, a intrat în funcție *Secția de artă și cultură*. Fiecare plasă (subdiviziune a unui județ) avea un referent (responsabil cultural). Erau 223 biblioteci, au avut loc 453 de șezători, erau 378 jucători de șah. În județ funcționau 44 aparate de radio și 11 aparate de proiecție, la care s-au rulat 36 de filme. S-au efectuat 112 schimburi artistice și s-au trimis 65 de corespondențe la revistele din capitală și din provincie. (8)

În județul Turda, în anul 1925, au avut loc 294 de șezători duminicale și 38 de serate. Existau 124 de biblioteci și 22 de Cămine Culturale. Au avut loc audiții radio, existau aparate de proiecție care funcționau, dar mai era nevoie de filme documentare. Erau 148 de corespondenți de presă activi. S-a propus înființarea unui cinematograf ambulant. (9)

În județul Teleorman au avut loc 182 de șezători, 25 de adunări serale. Activitatea mai scăzută era explicată datorită intensificării muncilor agricole. 145 de Cămine Culturale aveau biblioteci, aparate de radio se găseau în 27 de cămine și existau 8 aparate de proiecție în județ. Corespondenții de presă publicau articolele în presa locală și anume în ziarul „Teleormanul Liber”. (10)

Dimitrie Gusti a trasat direcția de activitate a acestor instituții culturale sătești în discursul ținut la 6 august 1935, intitulat „Chezășia unei munci rodnice: Căminul Cultural”, (în volumul „Cartea Echipelor”, 1937, p. 40), conform căruia Căminul Cultural din sat trebuia să-și însușească metodele de lucru ale Echipei studențești și să-i ducă mai departe activitatea. Iată de ce Căminul Cultural era o problemă centrală în programul Fundației Culturale Regale. În sat era găsit terenul necesar construirii lui, erau strânse donații și zile de muncă de la săteni, iar dacă împrejurările erau prielnice, porneau chiar la ridicarea Căminului, căci Fundația le sta la dispoziție. Dispensarul și farmacia pe care le lăsa în sat și pe care le alimentau și pe viitor, urmau să-și continue activitatea și după plecarea echipei. Organizau biblioteca satului și o librărie a Căminului, un serviciu de desfacere a cărților și era început măcar un muzeu local. Nici un echipier nu lucra singur, ci întotdeauna întovărășit de oamenii din sat, pentru ca, la plecarea echipei, alți localnici să poată munci mai departe. Acești membri ai Căminului, care erau cooptați în echipă și care lucrau cele trei luni de zile, erau și ei împărțiți în patru mari secțiuni: *o secțiune a sănătății*, care avea grija administrării dispensarului și farmaciei și a campaniilor de igienă; *o secțiune a muncii*, care se ocupa de găsirea mijloacelor necesare pentru îmbunătățirea situației economice a satului; *o secțiune moral-religioasă*, care avea scopul de a da mai mult ajutor celor care purtau răspunderea moralității în sat și *o secțiune pentru cultura minții*, care avea în vedere organizarea șezătorilor, a conferințelor și buna administrare a bibliotecii sătești.

Într-un referat apărut în revista „Sociologia Românească” (nr.10-12/1938), intitulat „Starea de azi a satului românesc”, Dimitrie Gusti a făcut un bilanț al activității Echipelor Studențești: „...în vara lui 1937 au fost trimise la sate Echipe Studențești pentru executarea unui număr de anchete monografice în nevoia generalizării Serviciului Social”, care avea să se instituie ulterior printr-o lege specială. S-a procedat astfel pentru ridicarea nivelului de trai la sate, problemă destul de grea și necunoscută la noi. Pentru aceasta fiecare Echipă avea rolul de *post de observație socială*, care să cerceteze starea economică, sanitară și culturală a câte unui sat tipic din fiecare regiune a țării. Cercetarea realității satelor era cu totul necesară. Cele două instrumente de cercetare a realității românești erau: Echipele Studențești și Institutul de Cercetări Sociale ale României.

În anul 1938, 55 de echipe studențești au studiat în satele în care au fost trimise, următoarele:

1. Întinderea de pământ stăpânită
2. Fărâmițarea proprietăților în ultimii 15 ani
3. Bugetul gospodarilor de țărani săraci, mijlocași și bogați
4. Mentalul mort și viu
5. Mortalitatea infantilă
6. Numărul nașterilor
7. Alimentația
8. Igiena copiilor de la țară
9. Cititul adulților, etc.

În afară de cele 55 de echipe studențești au mai fost trimise încă alte patru echipe formate din membri ai Institutului Social Român care au făcut cercetările necesare pentru

întocmirea monografiilor amănunțite a câte unui sat din Moldova, Ardeal, Banat și Basarabia.

Munca acestor echipe studențești și de specialiști tehnicieni a constituit și constituie una din cercetările colective cele mai importante realizate în țara noastră până acum. Materialul adunat de echipe a fost prelucrat și publicat în revista „Sociologie Românească”, întemeiată în anul 1936 și editată de Institutul Social Român, Secția Sociologică și de Fundația Culturală Regală „Principele Carol”.

Situația satelor după aceste cercetări se prezenta pe scurt, astfel:

I. Starea economică a satelor studiate era ceva mai bună decât media regiunii. Dintre gospodăriile, 40% erau sărace, având numai minimul strict pentru traiul familiei.

II. Starea culturală a celor 55 de sate era și ea mai bună decât a țării. În Bucovina, comuna Bucșoia erau 85% știutori de carte. Din 1920 și până în 1938 numai 78% s-au înscris în școlile primare, iar din aceștia 60% au promovat. În școlile secundare și superioare ajungeau numai copiii de mijlocași și de chiaburi, săracii foarte puțin.

III. Starea sanitară era alarmantă la sate. S-a constatat că alimentația era cu totul insuficientă la copii și bătrâni. Pentru îndreptarea acestor situații se necesita o cultură integrală a poporului de rând. Această cultură o puteau desfășura Fundația Culturală Regală, Căminele Culturale și Serviciul Social.

În fiecare an Fundația organiza o școală pentru pregătirea echipierilor care urmau să lucreze vara la sate. Școala era organizată potrivit cu Regulamentul și cu Programul de lucru întocmit de Fundație. Durata cursului era de 15 zile și funcționa în două serii și anume: seria I, de la 15 martie la 1 aprilie, iar seria a II-a, din 3 aprilie la 18 aprilie. În timpul lucrărilor studenții erau obligați să nu părăsească satul și să respecte întocmai regulamentul școlii. Se puteau înscrie foștii echipieri și studenții care voiau să facă parte din echipele studențești. Pentru înscriere era necesară o recomandare a unui profesor universitar în seminarul căruia lucra studentul, certificând astfel pregătirea de specialitate. Înscrierile se făceau fie direct la Fundație, fie prin regionalele din Iași sau Chișinău. Pentru Cluj și Cernăuți înscrierile se puteau face și prin delegații speciali ai Fundației „Principele Carol”. Cheltuielile de transport, hrană și cazare cădeau în sarcina Fundației.

În „Gazeta Basarabiei” nr.700, anul IV, din 12 martie 1938, se vorbea despre „Rolul Echipelor Regale Studențești în opera de cultivare a satului românesc:...în vara anului 1934 profesorul Dimitrie Gusti ajutat de doi tineri, H.H.Stahl și Octavian Neamțu, au inaugurat începuturile acestei acțiuni și au pornit pentru început cu 12 echipe regale studențești în 12 sate din largul țării”. S-a văzut interesul mare și admirația străinilor pentru această mișcare cu ocazia Expoziției Internaționale de la Paris, din anul 1937.

Ziarul „Timpul”, din 18 mai 1938, menționa că în ziua de 6 iunie 1938 a avut loc în capitală deschiderea Expoziției anuale a echipelor regale studențești care lucrau sub auspiciile Fundației Culturale Regale „Principele Carol”. Această expoziție a avut o importanță deosebită prin faptul că a prezentat întreaga activitate a Fundației, care intra într-al cincilea an de muncă pentru ridicarea nivelului cultural al satelor.

Numărul Echipelor a crescut de la 12 în 1934, la 25 în 1935, la 49 în 1936, (plus 10 echipe voluntare) și la 77 în 1937, care au lucrat în peste 90 de sate. Pentru informarea acestora au apărut următoarele publicații: „Îndrumătorul muncii culturale la sate”, ediția 1936 cu 4000 exemplare, ediția 1937 având tot 4000 exemplare; „Curierul Echipelor

Regale Studentești”, începând din anul 1934 până în 1938, a adunat aproximativ 182000 de exemplare; „Cartea Echipelor”, în tiraj de 4000 exemplare în anul 1937. (11)

Au existat și o serie de publicații, conținând cărți de format mic, destinate bibliotecii sateanului: „Cartea Satului”, revista „Albina” și „Biblioteca Revistei Albina”, iar pentru conducătorii de cămine se publicau: revista lunară „Căminul Cultural” și colecția „Cartea Căminului Cultural”. (12)

Din situația statistică prezentată de Dimitrie Gusti la al IV-lea Congres al Căminelor Culturale, 7 iunie 1938, la Arenele Romane, aflăm activitatea echipelor desfășurată între 1934 și 1938: pentru Cultura Sănătății, secțiile medicale ale echipelor au făcut 102.276 analize și injecții iar secțiunea de educație fizică a ținut 3.129 de ședințe cu străjerii și alte 1.329 cu premilitarii. Pentru Cultura Muncii, echipele au înființat 36 de cooperative. Medicii veterinari și inginerii agronomi au dat 56.053 consultații și au ținut 188.629 lecții de agricultură, au realizat 6.205 ha de arătură model, au construit 936 platforme de gunoi, au organizat 119 pepiniere, au îngrijit 235.063 pomi și 4.659 de stupi. În domeniul silviculturii s-au realizat 436 ha ameliorări de teren silvic, 51 ha împăduriri și 1.364 ha izlaz a fost îngrijit. Secția de gospodărire a echipelor a realizat 31.228 lecții practice cu fetele și femeile din sat. S-au făcut 437.115 m de șanț și 207.447 m de drumuri. S-au construit 5.194 poduri și podețe, 822 fântâni și canalizări pe o lungime totală de 1801 m. S-au reparat și construit 386 clădiri, băi, dispensare și Cămine Culturale. Pentru Cultura Minții s-au procurat pentru bibliotecile satești 8.367 de volume, au fost așezate în muzeele căminelor 2.318 exponate. Au organizat 1.822 șezători și serbări, au rostit 4.052 conferințe și au organizat 287 școli serale pentru săteni. Pentru Cultura Sufletului s-au ridicat 401 troițe și cruci, s-au împărțit 5171 icoane și 13.015 cărți religioase. Teologii din echipe au rostit 2.224 predici, au organizat 45 sfaturi de împăcare între săteni, au făcut 238 slujbe religioase și au organizat 4.572 producții corale. (13)

Cinematografe

Activitatea Fundației desfășurată în această direcție este înregistrată în documentele de arhivă existente la Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, în Fondul Fundației Culturale Regale „Principele Carol” începând cu anul 1922. Fundația întreținea o strânsă legătură cu casele de film cele mai renumite din lume. În corespondența privind relațiile Fundației cu Casa de Film Gaumont din Franța, erau menționate vânzările făcute către Fundație și alte colaborări ale acestora. La 30 ianuarie 1922 a fost cumpărat de la Paris un aparat cinematografic (MATIPO) în valoare de 15000 franci. (14)

Léon Gaumont propunea la 26 mai 1922 împărțirea filmului „Ocolul în jurul lumii” în cinci serii a câte șase acte pentru a-l putea închiria în toată România. Fundația a fost de acord cu această propunere iar Casei de Film Gaumont i-au revenit 30% din încasări. (15)

„Nunta de la Belgrad”, a Principesei Mărioara cu Regele Alexandru al Iugoslaviei, a fost cumpărată de către Fundație contra sumei de 33000 lei de la aceeași casă de film din Paris. (16)

În dările de seamă referitoare la activitatea diferitelor teatre și cinematografe apăreau încă din anul 1922 cereri pentru închirierea localurilor în vederea înființării de cinematografe care aparțineau Fundației Culturale Regale. (17)

La 13 decembrie 1922 Fundația a preluat teatrul din Brașov, condus de Alexandru Motzoi. (18)

Centrala de Film Timișoara propunea Fundației Culturale Regale în anul 1922, înființarea unui teatru și a unui cinematograf. (19)

În Transilvania, în ziua de 15 decembrie 1922, a fost organizată o expoziție a creerii de cinematografe românești. Cu această ocazie au fost înființate șase cinematografe, care aduceau Fundației un venit de aproximativ 600.000 lei pe an. (20)

În anul 1935 apărea proiectul pentru crearea industriei române de cinematografie „România Film”. (21)

La 15 iunie 1935 se cerea aprobarea Industriei Naționale pentru înființarea în cadrul Fundației Culturale Regale a unei Secțiuni Cinematografice, cu scopul:

- a) Să creeze un studiu modern de cinematografie;
- b) Să se fabrice filme românești sau străine, în versiuni diferite și cu caracter comercial sau educativ;
- c) Să se înființeze laboratoare automate pentru dezvoltarea și copierea filmelor;
- d) Să servească aviația civilă și militară pe timp de pace și de război;
- e) Să devină un mijloc de propagandă națională în țară și străinătate. (22)

Filarmonica

Societatea anonimă „Filarmonica” se găsea în anul 1922 într-un mare impas financiar cu formația orchestrală. Aceasta a fost desființată la 15 august 1922, cum se constată din adresa societății, din data de 18 octombrie 1922, adresată Ministerului de Finanțe.

Din acea dată, independent de Societatea Filarmonică, Fundația a înființat o orchestră nouă cu numele de „Filarmonica.” Au fost aduși în țară cei mai renumiți compozitori, soliști și dirijori din străinătate, precum Vincent D’Indy, Pierne și Strauss. (23)

Sub bagheta maestrului George Georgescu, festivalurile Wagner, Beethoven, Smetana au fost mari sărbători și trimfuri artistice.

Tabloul concertelor din Stagiunea 1922/1923 se prezenta astfel:

Dirijorii au fost: George Georgescu cu 18 simfonii; H.Reichenberger cu o simfonie, Bruno Walter dirijase două simfonii, apoi au urmat I. Nona Ottesen, Alfonso Castaldi, Oskar Nedhal, Felix Wengartner, Henry Morin, Richard Strauss a dirijat trei simfonii, iar Marcel Botez una.

Soliștii au fost: Drăgulinescu Stinghe (voce); A.Cionca Pipoș (pian); Muza Ghermau Ciomac (pian); Amelie de Bartfeld(vioară); Constanța Dobrescu(voce); Elodie Coandă (harpă); Madeleine Cocorăscu (pian); Youra Gouller (pian); Fernande Capelle (vioară); Viorica Teișanu (voce); N. Ochi-Albi (violoncel); Al. Teodorescu (vioară); Remy Principe (vioară); C.Solomonescu (flaut); Teo Demetrescu (pian); V. Rabega (voce); Gr. Teodorescu (voce); G. Folescu (voce); A. Lupescu (voce); G. Maglari (voce).

S-a cântat din lucrările lui: Beethoven (Simfoniile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9); Richard Wagner; Richard Strauss; Mozart; Schuman; Schubert; Fr.Haydn; Fr.Liszt; Gustav Mahler; I.Brahms; Bach; Max Bruch; Arnold Schönberg; Mendelson, etc. (24)

Regulamentul Filarmonicii a fost stabilit la 16 septembrie 1922 și prevedea, printre altele:

„Art.9-Societățile sau organizațiile orchestrale care doresc să se alipească Fundației trebuie să aibă aprobarea Directorului Filarmonicii. Ele beneficiază de drepturile acordate prin lege Fundației Culturale „Principele Carol”.

Art.10-Alipirea organizațiilor orchestrale se face pe baza unui act semnat de Șeful sau Comitetul Organizației și de Directorul General al Fundației.”

Tot în acea dată a fost votat și Regulamentul „Cântării României”, care stipula, printre altele:

„Art.1-Societatea corală „Cântarea României” e alipită ca secție la Fundația Culturală „Principele Carol” împreună cu toate filialele create de societate.

Art.4- „Cântarea României” beneficiază de drepturile acordate prin lege Fundației Culturale „Principele Carol”. (25) „Cântarea României” din București a fost înființată în anul 1919 din inițiativa lui Marcel Botez, Alfred Alexandrescu și Ghe. D. Mugur. Corul a avut între 200 și 250 de membri, iar numărul susținătorilor activi era în 1924 de 2490 persoane. (26)

Printre alte organizații corale și instrumentale menționate atunci erau:

Corul „Ciprian Porumbescu” din Suceava a fost înființat în anul 1903 iar timp de 20 de ani a funcționat ca secție muzicală a „Clubului Român” din Suceava. S-a afiliat Fundației în decembrie 1923, iar în ianuarie 1924 număra 3 membri onorifici, 15 membri fondatori, 84 membri de sprijin și 110 membri activi, care organizau concerte și reprezentații teatrale. (27)

„Filarmonica” din Brașov a fost o veche societate muzicală, înființată de sași în anul 1878. Aceasta a jucat și rolul de orchestră municipală. A avut ca dirijori pe Weingartner, George Enescu, Alfred Novak iar ca soliști de faimă mondială pe Alma Moodie, Selma Honigberger și Ana Voileanu din Cluj. Șeful orchestrei era compozitorul Paul Richter, iar președinte era Fr. Biemel. (28)

Societatea Filarmonică „Răsunetul Carpaților” din Câmpulungul Bucovinei a fost înființată în anul 1922 și afiliată Fundației în decembrie 1923. S-a înființat din formații muzicale mai vechi și anume din Corul „Clubului Român” și Corul „Societății Doamnelor Române”. Formația artistică număra 50 de persoane. (29)

Formația muzicală română „Doina” din Coțmari, Bucovina, s-a afiliat în ianuarie 1924. Președinte a fost Reus Teofil. Promovau muzica populară, cântările bisericesti și arta dramatică. (30)

Societatea de muzică „Armonia” din Cernăuți, o veche organizație muzicală bucovineană, care a ținut viu cântecul și sufletul românesc în acea regiune, s-a afiliat în septembrie 1922. Dirijor artistic a fost Amuliu Liteanu. (31)

În cuprinsul documentelor aflate la SANIC, în Fondul Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, Direcția Artistică, Societatea Anonimă Filarmonica, este precizată înființarea „Quartetului Fundației Culturale Regale”, la Conservatorul din Iași, la 23 octombrie 1922. (32)

În același an a avut loc alipirea Companiei Lirice Române „Leonard” la Fundația Culturală Regală. Avera totală a Companiei era de 1500000 lei. (33)

Fundația Culturală Regală „Principele Carol” a susținut evenimentele culturale prin facilitarea transportului și a cazării mai multor formații muzicale străine. De exemplu, în anul 1922, *Corul Studențesc din Cracovia* (cor bărbătesc), înființat în 1886, cea mai veche societate poloneză de cântec coral, a concertat la Cernăuți, Iași, Brăila, Constanța, București, Brașov, Arad, Timișoara, și Craiova. (34)

De asemenea, a mai concertat în țara noastră în 1922 și *Corul Asociațiunii Instituturilor din Praga*. Itinerariul parcurs a fost următorul: Oradea, Copșa-Mică, Sibiu, București, Ploiești, Constanța, București. (35)

Schimburi culturale

Legația (Ambasada) Republicii Cehoslovace la București, prin adresa nr. 5580, din 4 august 1925, adresată lui Gheorghe Mugur, director al Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, comunica următoarele :

„D-le Director, ca răspuns la planul pentru schimburi culturale româno-cehoslovace ce ați propus Ministerului nostru de Instrucție la Praga, vă comunicăm următoarele: Bugetul exercițiului în curs nu-i îngăduie să facă efortul financiar ce ar necesita vastul plan de activitate propus de dvs. Totuși în cursul acestui exercițiu s-ar putea ca din publicațiile ce-i stau la îndemână să doteze biblioteca Fundației Culturale „Principele Carol”, precum și bibliotecile universităților din țară.” (36)

Urma ca în anii viitori colecțiile să fie completate tot în limita dispozițiilor bugetare. În schimb, Fundația sau Ministerul de Instrucție din România trebuia să trimită publicații românești universităților cehoslovace, și în special Seminariilor romanice de la aceste universități. Ministerul de Instrucție recomanda ca pentru celelalte puncte din program, Fundația să intre în relații cu Societatea Culturală Ceho-Română și cu Asociația Amicilor României din Praga. În ce privește excursiile în Cehoslovacia, era suficient contactul cu Oficiul de Informații pentru studii în străinătate, Praha III, Strakova Akademie. Pentru organizarea expozițiilor și turneelor artistice și turistice, se recomandau asociațiile similare din Cehoslovacia. Cu privire la publicarea traducerilor din limba română în limba cehă se adresau editurii „Orbis”, Praha XII, Fochva, t.62.

La București, prin adresa nr. 7646, din 30 septembrie 1925, se comunica lista cărților pe care Ministerul de Instrucție din Praga era dispus să le ofere bibliotecilor Fundației, cât și celor universitare din România, în schimbul publicațiilor ce urmau a fi trimise bibliotecilor corespunzătoare cehoslovace. În filele 29, 0, 31, 32, 33, din dosarul studiat în cadrul SANIC, în Fondul Fundației Culturale Regale, sunt trecute titlurile cărților cehe ce erau trimise în România, apoi în filele 34, 35, 36, 37 sunt menționate titlurile românești care urmau a fi trimise la Praga. Este interesantă enumerarea câtorva dintre ele: Mihail Sadoveanu: „Venea o moară pe Siret”, Catalogul Expozițiilor de la Geneva, Eugen Lovinescu: „Istoria civilizației românești moderne”, Lucian Blaga: „Filozofia stilului”, Cezar Petrescu: „Scrisoarea unui Răzeș”, „Drumul cu plopi”, Ionel Teodoreanu: „Ulița copilăriei” etc. (37)

Fundația Culturală Regală „Principele Carol” a adresat Ministrului de Externe, la 19 februarie 1924, o adresă de înștiințare: „Prin silința fără de preget a președintelui României June s-a înființat la Viena „Romänischen Pressbureau”, cu sediul la Hofburg, care-și propunea: să publice sub auspiciile Fundației, în ziarele vieneze, articole privitoare la România; să informeze just statul român și instituțiile noastre de cultură asupra mișcărilor de cultură; să publice în limba germană o serie de antologii ale scriitorilor noștri clasici; să organizeze cicluri de conferințe cu privire la România; să dea concerte românești; să ruleze filme cu subiecte românești în cinematografele din Viena.

Programul pentru cel dintâi concert cu Grozăvescu, Nectara Fodor și Ursuleac era fixat în martie.

În luna mai, a urmat al doilea concert, la Volks Oper, cu Jean Atanasiu și Folam, iar Weingastner a dirijat gratis Filarmonica de acolo. (38)

Muzee

Muzeele au ocupat un loc important în ponderea instituțiilor culturale create sau afiliate Fundației.

Încă din 1922 activitatea a fost orientată în sensul ajutării și întreținerii muzeelor. La 27 februarie 1922 Fundația a delegat pe profesorii P.P.Panaitescu și Romulus Vuia să cumpere colecția „Orosz” pentru Muzeul Etnografic din Cluj. Participa și Sextil Pușcariu (profesor universitar la Cluj), membru al Muzeului Etnografic Ardeal (înființat la Cluj de Fundația Culturală Regală).

La 27 iulie 1922, Fundația îl însărcina pe Romulus Vuia (etnograf) cu colecționarea pieselor caracteristice din Țara Hațegului pentru Muzeul Etnografic al Ardealului. (39)

La 1 ianuarie 1923, director al Muzeului Ardealului a fost numit Romulus Vuia. (40)

În documentele aflate la SANIC, în Fondul Fundației Culturale, există o bogată corespondență a Muzeului Etnografic al Ardealului, în legătură cu colecționarea obiectelor din Țara Hațegului și Banat. (41)

Starea precară a Muzeului a preocupat Fundația și ca urmare, în anul 1927, a avut loc o convorbire între Ion Cârlova, delegat din partea Fundației Regale, Sextil Pușcariu, președintele Comisiei Muzeului, și Romulus Vuia, directorul Muzeului, finalizată cu un proces verbal în care se hotăra ca Muzeul să rămână al Fundației și de la 1 ianuarie 1928 venitul chioșcurilor de ziare să fie folosit pentru acoperirea nevoilor Muzeului. (42)

La 8 mai 1928, Fundația a adus la cunoștința Ministrului Cultelor și Artelor că la 17 iunie 1928 se va inaugura la Cluj Muzeul Etnografic al Ardealului și care, cu această ocazie, a cerut un ajutor de 100000 de lei pentru fondul muzeului. (43)

Dar cea mai importantă realizare a Fundației Culturale Regale în domeniul instituțiilor de cultură, se poate spune că a fost înființarea Muzeul Satului Românesc din București. La 4 martie 1936 Fundația a înaintat o cerere Primarului General al Municipiului București pentru acordarea sumei de 2000000 lei pentru începerea lucrărilor în vederea organizării Muzeului Satului Românesc în cadrul „Lunei Bucureștilor”. (44)

Planul general al Muzeului cuprindea 36 gospodării, o biserică maramureșeană, cinci mori de vânt, una de apă, șase fântâni, troițe, cumpene, o clopotniță bucovineană etc. (45)

Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” (denumire acordată în baza Hotărârii Guvernului României, nr. 742/2003, art. 18), este o creație a sociologului și folcloristului Dimitrie Gusti. A fost inaugurat la 10 mai 1936 în prezența regelui Carol al II-lea al României, iar pentru public la 17 mai 1936. Planurile muzeului au fost coordonate de Victor Ion Popa (scriitor, dramaturg, regizor și scenograf) iar fondurile financiare necesare au fost suportate de către Fundația Culturală Regală. Se întrevădea în cercetările lui Dimitrie Gusti necesitatea creerii unui muzeu dedicat satului românesc. În cadrul Expozițiilor Echipelor Regale Studentești din 1934 și din 1935, au fost reconstituite case țărănești din satele unde aceștia lucraseră. Bazându-se pe această experiență, a fost posibil, ca în doar două luni, aprilie și mai, în anul 1936, să se construiască Muzeul Satului Românesc. Inspectori și șefi de echipe, au dat naștere, pe o suprafață de 42000 mp, într-un peisaj superb, pe malul lacului Herăstrău, pe baza principiilor sociologice ale lui Dimitrie Gusti, la o adevărată zestre de civilizație românească autentică.

Gospodăriile au fost transportate și reconstruite la București, oferind vizitatorilor o călătorie în toate regiunile țării „ca o permanentă lecție vie și intuitivă, menită să atragă luarea aminte a opiniei publice și să arunce în circulație o serie de gânduri, de probleme și de lămuriri cu privire la viața noastră socială.” (Dimitrie Gusti, în „Sociologia Românească”, anul I, nr. 6. iunie /1936)

Alături de alte fapte de cultură realizate, Muzeul Satului Românesc a rămas peste ani ca o mărturie vie a implicării social-culturale a Fundației în viața românilor.

Ca o dovadă a importanței și valorii sale, Fundația Culturală Regală și-a îmbogățit tezaurul cultural prin primirea donației Muzeului „Al. Saint – Georges”. Acest muzeu a fost înființat de Al.Saint – Georges, deschis pentru public la Bârlad în anul 1908 și apoi mutat în anul 1915 la Târgoviște.

Distrus în timpul războiului din 1916-1918, a fost refăcut în București și în anul 1932 a fost dăruit Casei Regale pentru Uniunea Fundațiilor Culturale Regale. În anul 1940 donația s-a perfectat juridic la Tribunalul Ilfov, iar actul a fost autentificat sub nr.20932, din 21 iunie. Apoi, Muzeul a fost trecut în bugetul Fundației Culturale Regale, având personal de specialitate. (46)

Din actul de donație se poate constata care a fost patrimoniul acestui muzeu: 13933 piese de numismatică, 4378 piese în legătură cu istoria Poștei Române, 4754 lucrări artistice (pictură în ulei, acuarele, pasteluri, desene, stampe, icoane pictate, frescă, obiecte vechi bisericești, artă decorativă, sculptură), 1082 de dosare cu documente privind artele plastice, 1027 drapele, costume, arme, mobilier, 151 piese referitoare la Francmasonerie (steaguri, tablouri, insigne, fotografii), 150000 de documente și manuscrise din sec. XV-XX, 400 de hărți din România și din țările vecine, 6536 de fotografii, biblioteca de specialitate a Muzeului, care conținea mai multe mii de volume, aflate în curs de inventariere. Este menționat faptul că toate aceste colecții se găseau deja în posesia Fundației Culturale Regale încă din anul 1932, fiind oferite cu ocazia jubileului de 30 de ani al promoției din care făcea parte și Al. Saint-Georges.(47)

Concluzii

Fundația Culturală Regală „Principele Carol” a fost creată în anul 1921, prin Legea apărută în Monitorul Oficial nr.79/1921 și a avut drept scop ridicarea culturală a satelor în special și națională, în general.

Pentru realizarea obiectivelor propuse, Fundația a creat Căminele Culturale la sate, dotate cu biblioteci, librării, farmacii, săli de cinematograf, etc., care au funcționat cu ajutorul intelectualilor trimiși în general de la orașe, din rândul studenților, în mare parte.

Școlile țărănești și de conducători de cămine au fost menite să formeze elite țărănești și o elită a conducătorilor satelor.

Echipele tineretului universitar și școlar, create pentru munca la sate, erau dirijate de specialiști în toate domeniile rurale, pentru a transforma viața țăranimii, dar și transformarea spirituală și morală a intelectualilor.

De la data de 12 octombrie 1938, această fundație a fost însărcinată cu aplicarea Legii Serviciului Social, suspendată după un an, la 12 octombrie 1939.

Experiența acumulată în cei peste 25 de ani de activitate la sate, se poate afirma fără tăgadă, că reprezintă o zestre națională.

Au fost create peste 4600 de Cămine Culturale, au fost realizate studii monografice (vizând nivelul socio-cultural al țăranimii) sub conducerea savantului Dimitrie Gusti, director general al Fundației între anii 1933-1939.

Privind în totalitatea lor, cele cinci Fundații Culturale Regale au fost cronologic, următoarele: *Fundația „Regele Carol I”* (București, 1891), *Fundația „Principele Carol”* (București, 1922), *Fundația „Regele Ferdinand I”* (Iași, 1926), *Institutul de Cercetări Științifice „Regele Carol II”* (Cluj, 1931), cu anexa lui, „Observatorul de Astronomie” din Duboșarii-Vechi (Basarabia), *Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”*, (București, 1933). Prin Legea publicată în Monitorul Oficial din 14 aprilie 1933, toate aceste instituții au fost unite și organizate în *Uniunea Fundațiilor Culturale Regale*, condusă de rege printr-un Secretar General și un Director Administrativ. La aceasta s-au anexat Muzeul „Al.Saint-Georges”, Orchestra Filarmonica și *Revista Fundațiilor Regale* (1934-1947). Fiecare dintre cele cinci fundații a avut o anumită misiune, a susținut și ajutat moral și material o anumită pătură socială, precum și viața culturală și socială din anumite regiuni ale țării. Secretariatul General a avut în *Centrala Editurilor Fundațiilor Culturale Regale*, un mijloc activ de difuzare a cărților publicate de fundații și care se ocupa de organizarea an de an, cu mare fast, a expoziției *Luna Cărții*, unde toate editurile își evidențiau activitatea.

Fundația „Regele Carol I” s-a ocupat de istoria românească, a ajutat prin bibliotecă, bursele și publicarea tezilor, studențimea din toată țara. *Fundația „Regele Ferdinand I”* s-a îngrijit de dezvoltarea științelor fizice și naturale, a ajutat la educarea culturală a tinerimii din capitala Moldovei, în special a fiilor și fiicelor de militari. *Fundația „Principele Carol”* a urmărit răspândirea culturii în popor și a ajutat țăranimea, folosind metodele unei active științe sociale. *Institutul de Cercetări Științifice „Regele Carol II”* a contribuit la dezvoltarea științelor legate de bogățiile naturale și de apărarea țării. Institutul a ajutat savanții în materie de invenții, experimentele și cercetările cu rezultate practice. *Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”* a avut misiunea

să difuzeze cultura înaltă: literatura, arta, filosofia, ajutând în acest fel scriitorii, artiștii și oamenii de cultură ai țării. *Uniunea Fundațiilor Culturale Regale*, prin coordonarea acestor fundații, a contribuit la o directă promovare a culturii românești, ajutând pe cărturari și pe țărani, cele două pătri creatoare ale neamului nostru. Însuflețind viața celor trei mari orașe: București, Cluj și Iași, ca și întreaga țară, prin căminele culturale, echipele studențești și tipărițiile fundației, s-a încercat o concentrare de forțe pentru o viață mai bună și mai nobilă.

Prin expozițiile organizate în străinătate, prin participările la congrese și conferințe internaționale, Fundația a contribuit la afirmarea României ca stat cu un nivel cultural ridicat și la crearea unei imagini și al unui renume pe plan mondial.

În ansamblu, se poate aprecia că perioada dintre cele două războaie mondiale a cunoscut și cu ajutorul Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, progrese remarcabile în diferite domenii ale învățământului, științei și culturii în general. S-au făcut simțite confruntări de idei fără precedent, proprii unei societăți democratice, exprimând complexitatea unei vieți economice, sociale și politice în continuă schimbare, ca și influențele, de cele mai multe ori pozitive, din zonele din afara României, în care țara și poporul nostru au fost întotdeauna integrate.

Note și referințe bibliografice

- (1) Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare SANIC). *Fondul Fundației Culturale Regale-Centrala*, dosarul 8/1938, f. 1
- (2) *Cartea Echipelor: „Despre munca la sate a Căminelor Culturale și a Echipelor Studențești”*. București, 1940, p. 7.
- (3) *A IV-a Expoziție a Fundației Culturale Regale*, București, 1938, p. XLI.
- (4) *Instrucțiuni pentru aplicarea Statutului și Legii Fundației „Regele Mihai I”*, Art.14. București, 1945, p. 12.
- (5) SANIC. *Fondul Fundației Culturale Regale-Centrala*, dosar 19/1925, f. 11
- (6) *Ibidem*, f. 21
- (7) *Ibidem*, f. 24-25
- (8) *Ibidem*, f. 26
- (9) *Ibidem*, f. 30
- (10) *Ibidem*, f. 31
- (11) *A IV-a Expoziție a Fundației Culturale Regale*, București, 1938, p. 14.
- (12) *Ibidem*, p. 20.
- (13) *Ibidem*, p. XXXV.
- (14) SANIC. *Fondul Fundației Culturale Regale-Centrala*, dosar 17/1922, f. 1
- (15) *Ibidem*, f. 2
- (16) *Ibidem*, f. 3
- (17) *Ibidem*, dosar 12/1922, f. 1
- (18) *Ibidem*, f. 2
- (19) *Ibidem*, f. 3
- (20) *Ibidem*, f. 4
- (21) *Ibidem*, dosar 39/1925, f. 1

- (22) *Ibidem*, f. 2
- (23) *Fundația Culturală Regală „Principele Carol”*:1922-1925, București, 1926, p. 80.
- (24) *Ibidem*, p. 98.
- (25) SANIC. *Fondul Fundației Culturale Regale-Centrala*, dosar 8/1922, f. 7
- (26) *Fundația Culturală Regală „Principele Carol”*:1922-1925,București, 1926, p. 105.
- (27) *Ibidem*.
- (28) *Ibidem*.
- (29) *Ibidem*.
- (30) *Ibidem*.
- (31) *Ibidem*.
- (32) SANIC. *Fondul Fundației Culturale Regale-Centrala*, dosar 6/1922, f. 7
- (33) *Ibidem*, dosar 23/1922, f. 3.
- (34) *Ibidem*, f. 5
- (35) *Ibidem*, f. 27
- (36) *Ibidem*, f. 29-37
- (37) *Ibidem*, dosar 7/1924, f. 6
- (38) *Ibidem*,dosar 5/1922, f. 2
- (39)*Ibidem*, f. 3
- (41) *Ibidem*, dosar 14/1925, f. 1
- (42) *Ibidem*, dosar 13/1927, f. 1
- (43) *Fundația Culturală Pricipele Carol: 1922-1925*. București, 1926, p. 80.
- (44) SANIC. *Fondul Fundației Culturale Regale-Centrala*, dosar 7/1936, f. 1
- (45) *Ibidem*, f. 2
- (46) SANIC. *Fondul Muzeului „Al.Saint – Georges”*, dosar 15, f. 7
- (47) *Monitorul Oficial*, nr.134. Partea I, 12 iunie 1940.